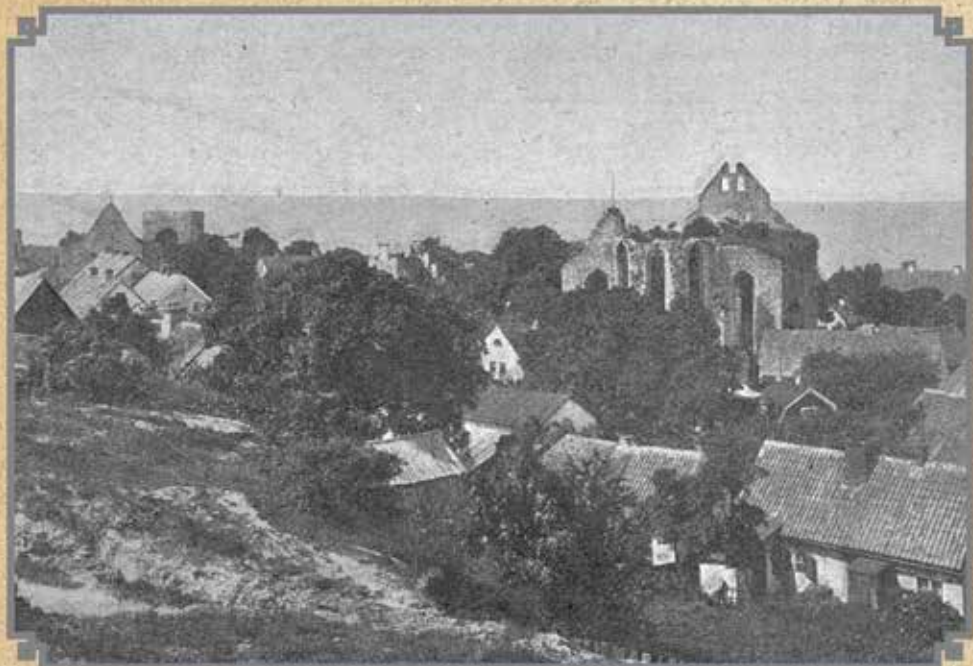

Skildring av Gotland

Återutgivning av text från 1899

En publikation från
e-boksbiblioteket.se

Skildring av Gotland

– Återutgivning

av text från 1899

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-392-0

Copyright © 2017 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du en kort beskrivning av ön Gotland och dess historia.

Det här ger dig en spännande inblick i hur man såg på ön i slutet av 1800-talet.

Texten innehåller fakta om de viktigaste näringarna, den begynnande turismen och inte minst de pirater som styrde ön under 100-tals år.

Mest intressant är kanske skribentens skildring av invånarna, gotlänningen beskrivs som ”envis och misstänksam och en maklig arbetare”.

Den här texten publicerades ursprungligen år 1899 i tidskriften ”Vår Jord. Band 2” med rubriken ”Gotland”. Texten publicerades anonymt.

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Skildring av Gotland år 1899

*Den här texten publicerades ursprungligen år 1899 i tid-
skriften "Vår Jord. Band 2" med rubriken "Gotland". Texten
publicerades anonymt.*

Gotland erbjuder ett ovanligt intresse både ur naturhistorisk och historisk synpunkt. I dess siluriska aflagringar har man funnit det äldsta landtdjur, som hittills påträffats i jorden, en skorpion, och liksom det sålunda har en gammal historia i geologiskt afseende, så har det äfven en mycket gammal och ärorik historia äfven i annan mening, Här som annorstädes är forntiden höljd i dunkel. Sagan förmäler, att en man vid namn Thjelvar var den förste som hittade Gotland. »Då var», heter det, »Gotland så trolskt, att det sjönk om dagen och var uppe om natten. Men den mannen förde först eld på landet och sedan sjönk det aldrig». Af Thjelvars son Gute skulle ön och dess folk hafva fått sitt namn. I en aflägsen forntid har ön tagits i besittning af människor, hvilka där finno ett godt hem och tillväxte så i antal, att de tidigt började se sig om efter utkomst, äfven utom sin ö. Det är alldeles icke omöjligt att folkvandringens ädlaste folk, goterna, från början kommit från Gotland, fullt bestyrkt är det, att gotländing-

arna drefvo handel redan vid tiden närmast Kristi födelse och denna handel var då ej fäst vid Visby, ty det existerade ej ännu, utan öns hela befolkning tog i mer eller mindre grad del däri.

Den var, såsom äfven senare, en genomgångshandel, det vill säga Gotland blef en förmedlare af varubytet mellan östra och västra Europa. Härigenom blefvo gotländingarna tidigt kända i Ryssland och Tyskland, och nästan hela sjöfarten på Östersjön låg i deras händer. De myntfynd, som i stor mängd gjorts på Gotland, särdeles från perioden under och efter vikingatågen, visa hur långt öns handelsförbindelser sträckte sig. Där träffas arabiska mynt vid sidan af fornengelska, dessutom mynt från Nederländerna, Tysklands olika delar, Schweiz, Böhmen, Ungarn o. s. v. I Novgorod, Rysslands stora handelsstad, ägde gutarne under hela medeltiden ett faktori. Det var just denna handel, som hitlockade tyskar, hvilka såsom främlingar helt naturligt slogo sig ned i samlad skara, hvilket blef första upphofvet till Visby, som alltså från början är en tysk anläggning. Detta tyska stadssamhälle anses vara uppkommet i 11:e århundradet, men möjligtvis är det ett århundrade yngre. Vid dess sida uppstod senare ett gotskt statssamhälle; de båda smälte snart samman. Det var genom att sålunda intränga på Gotland och genom att därifrån deltaga med gutarne i deras handel, som tyskarna först utbildades till köpmän och lyckades som sådana få fast fot i Ryssland. Då sedan hansan bildades, blef Visby till en början dess främsta stad, hvilken först småningom undanträngdes af Lübeck, ehuru Visby äfven sedan allt jämt intog en af de förnämsta platserna bland dess städer, ända tills det i grund plundrades af Valdemar Atterdag 1361 och därigenom fick ett dråplag, hvarifrån det aldrig hämtade sig.

Från början var nog ön fullt oberoende, om den än, tidtals åt-

minstone, räknats till Sverige. Men omkring år 1000 kom den under Upsalakonungen, som då förband sig att gifva den »hägn och hjälp», dock blef beroendet ringa; öns invånare, gutarne, uppträdde fortfarande som en oberoende nation. I närmare förbindelse, med Sverige bragtes ön först genom Magnus Ladulås (1288). Det var äfven under detta århundrade, osäkert om i dess förra eller senare del, som Visby stad försågs med en ringmur. Förut hade stadens försvar varit fäst vid de till försvarsändamål byggda kyrktornen.

Vi kunna ej här i detalj följa öns historia. Vi vilja blott i korta drag påminna om, huruledes den snart efter Visbys fall råkade i händerna på den sjöröfvarliga, som är känd under namnet fetaliebröderna och som härifrån under många år spridde mord och brand kring Östersjöns stränder och äfven svårt hemsökte den olyckliga stadens borgare. Deras ofog stärfjades till slut (1398) af tyska orden, som fördref röfvarpaket och behöll ön som sin egendom. Detta såg dock ej Nordens härskarinna, drottning Margareta, med blida ögon, hon började ett krig med orden för att återtaga ön. Detta slutades med en förlikning, enligt hvilken orden skulle återlämna ön mot en summa penningar. Dessa fick Sverige betala, men ön lades dock under Danmark (1408), utom i kyrkligt afseende, ty efteråt liksom förut hörde den till Linköpings stift. Än en gång genomgick ön samma öde som på fetaliebrödernas tid, då den från nordens riken atsatte kung Erik af Pommern 1439 slog sig ned i Visborgs slott och började lefva af sjöröfveri. I tio år fortfor han därmed, då kom ön åter under Danmark. Väl sökte Gustaf Vasa, när han befriat det öfriga Sverige från unionen med Danmark, äfven återtaga Gotland, men hans befälhafvares förräderi gjorde att ön förblef dansk. Det var först Brömsebrofreden 1645, som återgaf åt Sverige denna gamla svenska landsända. En

gång senare, under finska kriget 1808, råkade Gotland än en gång i främlingars händer, i det ryssarne bemäktigade sig ön, men de blefvo lyckligtvis snart åter förjagade.

Gotland, inklusive de kringliggande småöarna, af hvilka Fårön och Sandön äro de största, upptager en areal af 3,158 kvkm., af hvilka endast 42 kvkm. utgöres af sjöar. Dess folkmängd stiger till omkring 52,000 inv. Folket benämnes understundom än i dag med sitt gamla namn *gutar*, och har på sin aflägsna ö bevarat många egendomligheter i språk och seder, hvilka ganska bestämdt skilja gotländingarna från fastlandets inbyggare.

Deras folkspråk har ett mycket ålderdomligt skaplynnne både i fråga om böjning och ljudförhållanden, bland hvilka särskildt märkes en stor rikedom på diftonger. Genom sitt egendomliga tonfall, som något påminner om finsk-svenskans, igenkännes äfven gotländingen lätt. Bland gamla seder, som bibehållits på Gotland, äro i synnerhet de många folklekarna bekanta, oftast gymnastiska täflingslekar, som fordra både kraft och hurtighet. Bland dem må nämnas pärkspelet som utföres med boll, varpkastning (med sten), stöta stång, hoppa stickel, springa kapp, draga hauk samt »våg», i hvilken lek ibland ett par grannsocknar mäta sig med hvarandra. Stor är också kärleken till musiken. »Folkvisan bevaras och odlas i hvarje stuga, och de hurtiga gotlandspolskorna utföras på fiol af firade spelmän vid slätteröl och bröllop».

Gotländingen är gästfri, lugn och godmodig, men envis och misstänksam och en maklig arbetare. Arbetstiden för lejda arbetare är på Gotland flera timmar kortare än i södra Sverige, men arbetslönen större. Han vill lefva godt och bo väl samt älskar högt sin ö, där han bäst trifves. Sådana uttryck som att »resa öfver till Sverige» och

att Gotland »hör under Sverige», hafva väl sin historiska förklaring, men tyda äfven på att gotländingen anser sin ö som det närmaste fosterlandet. Fastlandsbon, som slår sig ned på ön, betraktas nästan som en främling och har svårt att nå en annan ställning i infödingarnes ögon.

Folkets hufvudnäring är åkerbruket, och jorden är både lättskött och fruktbar. I följd af denna omständighet och det milda klimatet är öns flora rik, nästan sydlänsk, i det att många växter trifvas här, som icke finnas på motsvarande breddgrader på fastlandet. Bland odlade växter är detta fallet t. ex. med hvitbetan. Boskapskötseln är af mindre betydelse, dock stadd i en — om än långsam — utveckling. Särskildt må påpekas fårskötseln som lämnar ett årligt exportöfverskott, mest af kött. Det vanligaste fåret är af en inhämsk ras, det nöjer sig med torftig föda och får gå ute året om (»utgångsfår») samt fångas i »fällor» eller jagas som vildt. Äfven en egen mindre hästras, »skogs-russarna», har ön; dessa hästar få också tillbringa trefjärdedelar af sitt lif i fria luften och blifva ofta halfvilda.

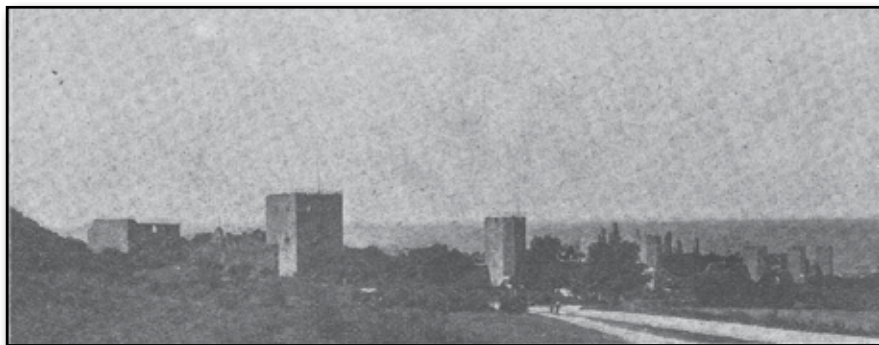
Bergsbruk i egentlig mening finnes icke, men däremot produceras mycket kalk, och sandsten brytes i södra delen af länet. Ön består nämligen allt igenom af sedimentära bergarter från kambrisk-silurisk tid.

I våra dagar har den minnesrika ön allt mer börjat blifva ett turistland. Visby, »Nordens Rom» som det kallats, är en stad af enastående historiskt intresse genom de många ruiner, som där finnas. Men hela Gotland har att uppvisa intressanta minnen från den gamla rika tiden. Ingen svensk landsort har så många vackra landskyrkor som Gotland, många af dem verkliga små mästerverk. Dessutom har Visby på senare tid utvecklat sig till en af Sveriges mest besökta hafs-

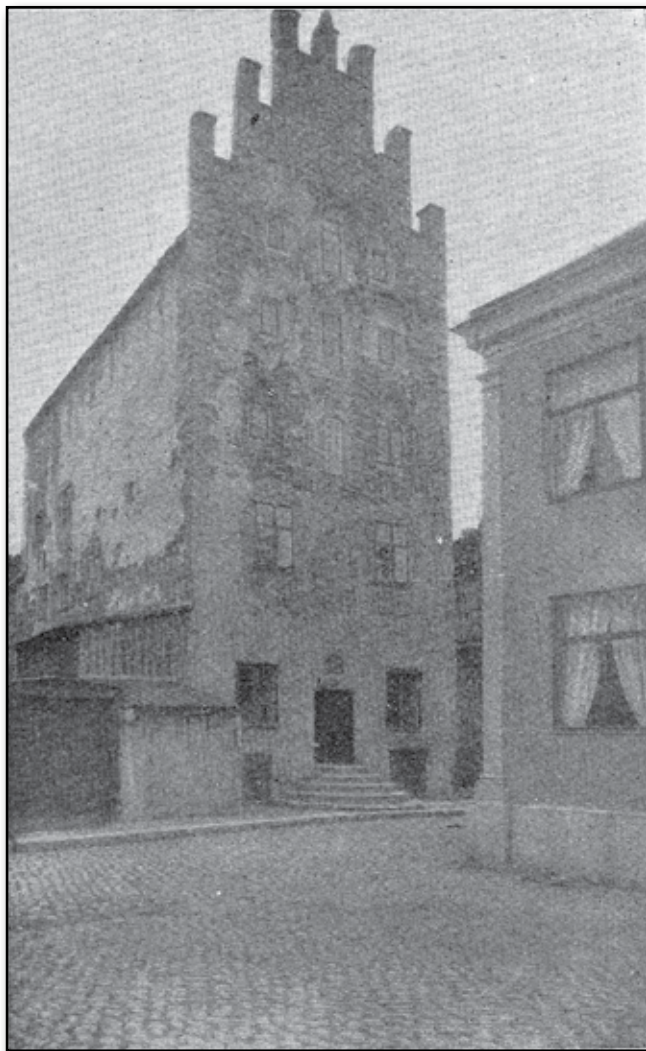
badorter. Äfven några andra ställen vid den gotländska kusten hafva börjat locka till sig sommargäster från fastlandet.

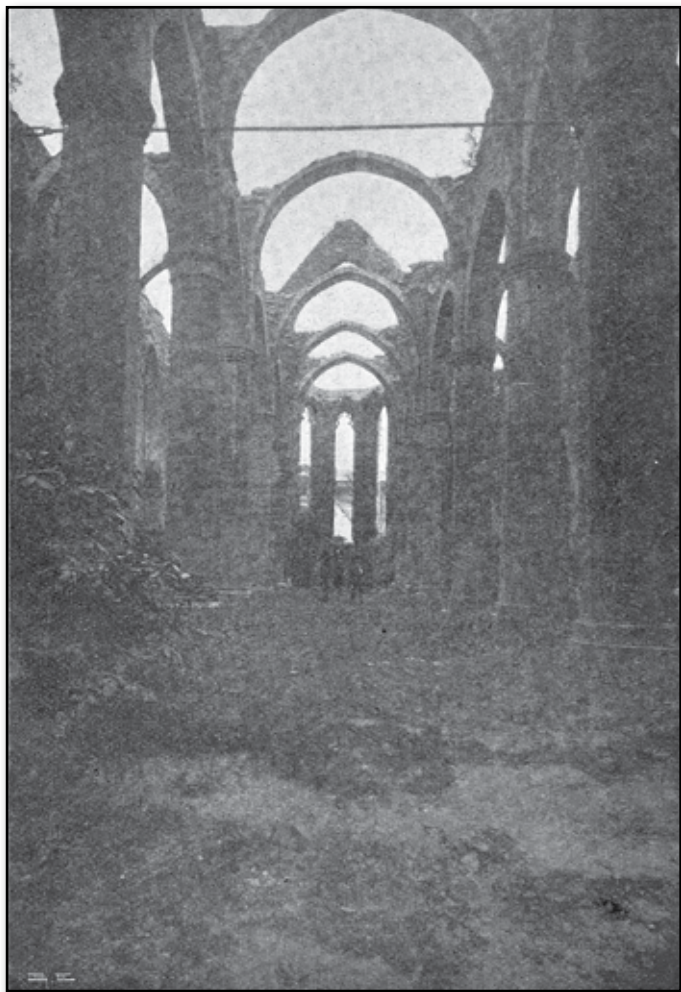
Visby, stadens norra del med Sankt Nikolai ruin.

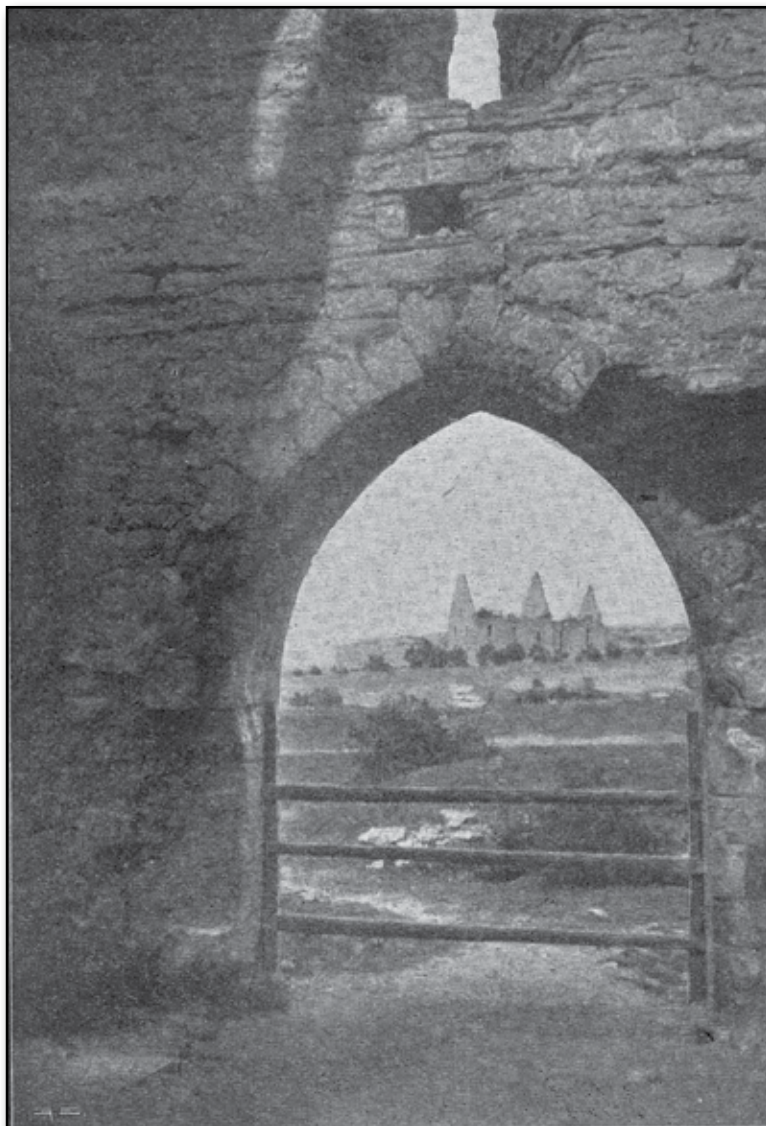
Visby; norra ringmuren.

Visby: en af stadens äldsta byggnader.

Sankt Karins ruin i Visby.

Utsikt genom Visby ringmur till S:t Göran och Galgbacken.

Viktiga ord och personer

Böhmen.

Ett tidigare kungarike som omfattande ett stort område i nuvarande Tjeckien. Från mitten av 1300-talet var Böhmen ett självständigt rike under större delen av tiden fram tills början av 1800-talet då det blev en del av Kejsardömet Österrike.

Erik av Pommern.

[ca 1382–1459] Svensk kung under flera perioder mellan 1396 och 1439 samt dessutom kung av Norge 1389–1442 och Danmark 1396–1439. Kallas ibland även för Erik den trettonde.

Fetaliebröderna.

En grupp pirater som härjade i Östersjön från 1391 tills 1430-talet. Sjørövarna kallas i dag oftast för Vitaliebröderna.

Gustav Vasa.

[1496–1560] Svensk kung från 1523 till sin död 1560. Gustav Vasa är en av de mest inflytelserika kungarna i svensk historia. Gustav införde arvsmonarkin i Sverige och reformerade kyrkan. Många menar att Vasa skapade den moderna svenska nationalstaten.

Hansan.

Ett handelsförbund i Nord- och Östersjön som i stort sett hade monopol på all handel. När Hansan var som störst omfattade den ett 100-tal städer och dess egentliga huvudstad var Lübeck. Hansan bedrev sin verksamhet under drygt 500 år, från 1100-talet tills 1600-talet.

Magnus Ladulås.

[1240–1290] Svensk kung från 1275 till sin död 1290. Var son till Birger Jarl. Är mest känd för att ha infört Alsnö stadga som innebar att det tidigare systemet med kunglig hird och ledning avskaffades.

Drottning Margareta.

[1353–1412] Drottning av Danmark och Norge mellan 1387 och 1412 och av Sverige under åren 1389-1412. Avled av pesten och ligger begravd i Roskilde domkyrka.

Valdemar Atterdag.

[1321–1375] Kung av Danmark mellan 1340 och 1375. Anses vara den kung som enade det danska riket. Är också känd som Valdemar IV.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Här kan du söka bland e-böcker från flera olika förlag om en rad olika ämnen, bland annat historia och arkeologi.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Ett besök i Roms katakomber år 1870"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)